

Obsah

Úvod → 8

Deuteronomistický Kodex → 10

Dt 12 → 13

Dt 12,1 Nadpis → 14

Dt 12,2–3 O posvátném místě → 15

Dt 12,4–7 Jádru sdělení → 15

Dt 12,8–12 → 16

Dt 12,13–14 → 17

Dt 12,15–16 → 17

Dt 12,17 O zákazu jedení (co nejíst) v branách → 17

Dt 12,18 Téma Hospodinem vyvoleného místa → 17

Dt 12,19 Dodatek o lévijci → 18

Dt 12,20–22 → 18

Dt 12,23–2 O nejedení krve → 18

Dt 12,26–27 O jedení obětí → 19

Dt 12,28 Uzavření a závěrečné shrnutí → 19

Rozbor motivů v Dt 12 → 21

Dt 13 → 24

Nadpis → 24

Rozbor souvislostí paralelních pasáží → 25

Dt 14 → 31

Dt 14,1–2 Svatý lid → 31

Dt 14,3–20 Strava → 33

Dt 14,21 → 34

Dt 14,22–27 Desátky → 34

Dt 14,28–29 Desátkový rok → 39

Dt 15 → 41

Dt 15,1–11 Dar země jako závazek → 43

Dt 15,1–6 Promínutí dluhů → 44

Dt 15,7–11 Půjčka → 47

Dt 15,12–18 Závazek svobody → 50

Dt 15,19–23 Prvorozený → 55

Soupis zákonitostí sociálně duchovního chování v Dt 15 → 58

Dt 16 → 61

Perikopy o svátcích (16,1–17) → 61

Dt 16,1–8 *Pesach* → 62

Dt 16,9–12 *Šavuót* → 67

Dt 16,13–15 *Sukkót* → 69

Dt 16,16–17 Tvář Hospodinova → 70

Dt 16,18–20 Právní ustanovení → 72

Recenzenti:

Prof. ThDr. Juraj Bány

Prof. ThDr. Milan Balabán

Doc. ThDr. Petr Chalupa

Název a logo Advent-Orion je ochranná známka zapsaná do rejstříku ochranných známek Úřadu průmyslového vlastnictví pod číslem zápisu 198705.

© Advent-Orion, Praha 2012

Text © Doc. Jiří Beneš, Th.D.

Ilustrace na obálce © Jan Bárta

ISBN 978-80-7172-874-0

Dt 17	→ 75
Dt 17,1	Vůl → 75
Dt 17,2–7	Slovo zla → 76
Dt 17,8–13	Lévijští kněží a soudce → 78
Dt 17,14–20	Král → 80
Dt 18	→ 85
Dt 18,1–2	Dědictví → 85
Dt 18,3–5	Zákon kněží → 85
Dt 18,6–8	Lévijec → 86
Dt 18,9–13	Ohavnosti pronárodů → 87
Dt 18,14–22	Prorok → 89
Dt 19	→ 96
Dt 19,1–13	Útočištná města → 96
Dt 19,14	Hranice → 103
Dt 19,15–21	Křivý svědek → 105
Dt 20	→ 110
Dt 20,1–9	Počátek svaté války → 110
Dt 20,10–18	Města → 114
Dt 20,19–20	Město se stromy → 115
Dt 21	→ 116
Dt 21,1–9	Smírčí obřad → 116
Dt 21,10–14	Zajatkyně → 121
Dt 21,15–17	Právo prvorozeného → 123
Dt 21,18–21	Marnotratný syn → 124
Dt 21,22–23	Pohřeb mrtvého → 126
Dt 22	→ 128
Dt 22,1–4	Bratrovo zvíře → 128
Dt 22,5	Oděv → 132
Dt 22,6–7	Ptačí matka → 133
Dt 22,8	Dům → 134
Dt 22,9–11	Vinice, zvířata, oděv → 134
Dt 22,12	Přikrývka → 136
Dt 22,13–21	Panensví nenáviděné manželky → 137
Dt 22,22–29	Nedovolená soulož → 139

Dt 23	→ 143
Dt 23,1	Otec → 143
Dt 23,2	Poškozené pohlaví → 144
Dt 23,3	Bastard → 144
Dt 23,4–7	Amóneec a Moábec → 145
Dt 23,8–9	Edómeec a Egyptan → 147
Dt 23,10–15	Tábor → 148
Dt 23,16–17	Otrok na útěku → 151
Dt 23,18–19	Smilstvo a mzda → 152
Dt 23,20–21	Půjčka bez úroku → 154
Dt 23,22–24	Slib → 155
Dt 23,25–26	Vinice a obilí bližního → 156
Dt 24	→ 159
Dt 24,1–4	Rozlukový list → 159
Dt 24,5	První rok manželství → 161
Dt 24,6	Mlýnské kameny → 162
Dt 24,7	Únos → 162
Dt 24,8	Malomocenství → 164
Dt 24,9	Mirjam → 165
Dt 24,10–13	Zástava → 166
Dt 24,14–15	Mzda chudého → 168
Dt 24,16	Zástupná smrt → 170
Dt 24,17–22	Sirotek vdova a bezdomovec v Izraeli → 171
Dt 25	→ 178
Dt 25,1–3	Svévolník → 178
Dt 25,4	Náhubek → 179
Dt 25,5–10	Levirátní zákon → 181
Dt 25,11–12	Useknutí dlaně → 187
Dt 25,13–16	Dvojí metr → 189
Dt 25,17–19	Vyhlašovací zákon → 191
Dt 26	→ 195
Dt 26,1–11	Malé dějinné krédo → 195
Dt 26,13–15	Modlitba → 214
Dt 26,16–19	Směrnice a řády → 217

Použitá literatura → 222

Úvod

Výklad zákoníku v Páté knize Mojžíšově, obecně známého jako Deuteronomistický kodex (Dt 12–26), jsem nazval podle úzu starozákonních textů, tedy podle prvních slov, protože podle mého soudu dobře vyjadřují charakter vykládaného zákoníku. *Směrnice a řády* představují část rozsáhlejší práce týkající se Páté knihy Mojžíšovy nazvané *Slova smlouvy*. V ní se pokouším nejen upozornit na specifika hebrejského textu a na jeho formální uspořádání, ale zejména se pokouším formulovat cestu k objevení toho, jakou zvěst text nese. Přesněji řečeno, jak způsob záznamu pomáhá porozumět obsahu uvedených patnácti kapitol (Dt 12–26). Text vykládám postupně po jednotlivých perikopách a vždy tak, že nejprve popíšu stavbu perikopy a pak se věnuji detailům zvěsti perikopy a širším literárním souvislostem. Tento sled reflexí, nebo soubor různých sond prováděných synchronní metodou, může být výpovědí o hermeneutickém zpracování starších látek a příkladem zacházení s Tórou. Stylem se však výklad Deuteronomistického kodexu poněkud liší od obecného přístupu k tomuto typu textů: pokouším se důsledně vycházet z oznamovacího způsobu, jímž je text formulován. Rozvíjím tedy teorii indikativního sdělení textu, které je výrazem charakteristiky starozákonního posluchače, tj. Hospodinova vyznavače.

Touto charakteristikou své práce chci říci, že jsem připravil studijní materiál¹ (skripta), v němž jde o stručnost, přehlednost a věcnost. Nezatěžuji jej však odbornou terminologií. Poznámky pod čarou obsahují další podrobnosti.² Není nutné je číst. Mají odlehčit text, který je i bez těchto poznámek srozumitelný. Snažím se vše formulovat přístupně čtenáři neznalému hebrejštiny a teologické mluvy, ale ochotnému věnovat svůj čas studiu. Považuji totiž Deuteronomistický kodex za významný text pro dnešního čtenáře, a to ze čtyř důvodů:

- je určen pro novou, nastupující, a tím budoucí generaci Hospodinových vyznavačů, která si je vědoma, že žije v darovaném prostoru a z toho, co Hospodin připravil;
- konstatuje chování vyznavače v Hospodinem daném prostoru a predikuje chování v budoucnosti;
- snaží se motivovat posluchače k věrnosti Hospodinu, k věrnosti Hospodinově smlouvě;
- silnými sociálními důrazy se v posluchači (čtenáři) snaží probudit (nastartovat) vědomí sounáležitosti (solidarity) ve společnosti.

Technická poznámka:

- Starý zákon nazývám přiměřenějším výrazem (akronymem) Tanach³;
- hebrejská slova uvádím v hebrejštině a v případě potřeby přepisuji kurzivou (italica), zjednodušeně a spíše foneticky⁴;
- výrazy *stúma* (ט) a *ptúcha* (פ) jsou názvy pro značky, podle nichž je hebr. text členěn na perikopy, tedy úseky (celky) s uzavřenou zvěstí (samostatným tématem);
- názvy imperfektum a perfektum neoznačuji v hebr. textu minulé časy, nýbrž slovesné tvary oznamovacího způsobu, které se liší tím, že mají buď předpony (imperfektum), nebo přípony (perfektum). Překládám je obvykle časem přítomným s ohledem na bezčasovost hebr. slovesa (u imperfekta se snažím ještě překladem upozornit na nedokonavý vid);
- zkratky biblických knih uvádím podle Českého ekumenického překladu (označuji jej zkratkou ČEP); odkazy na sekundární literaturu uvádím pod jménem autora a číslem stránky (kde existuje více publikací, uvádím první slovo názvu) referovaného díla;
- sg. značí jednotné číslo, pl. množné číslo;
- kratší oddíly, jejichž výkladem se podrobněji zabývám, doplňuji vlastními (spíše doslovným) překladem a odlišuji menším písmem. Varianty překladu nebo doplňková slova uhlazující kostrbatost překladu uvádím v závorce;
- delší oddíly nepřekládám, ale je třeba je znát, tj. číst souběžně se standardním překladem (ČEP);
- kapitoly (tj. vykládané perikopy) jsou zcela samostatné (lze je číst bez znalosti předchozích);
- názvy izraelských svátků píší velkými písmeny (podle Judaismus od A do Z), abych názvy svátků odlišil od výpovědi o dění při tomto svátku (jde zejména o svátek *Pesach*).

Můj dík za pomoc při realizaci této studie patří manželům Šopoňovým, Tomáši Bačínovi, Petrovi Vaďurovi, Marii Roubalové, Janu Kubíkovi a Michaele Hrachovcové z nakladatelství Advent-Orion.

¹ Skripta jsou částí mé habilitační práce podané na Husitské teologické fakultě UK Praha v roce 2011.

² Soustavně se v nich snažím upozorňovat např. na používání starých vyznavačských formulí, na literární kontext specifických frází, na související výpovědi, na problémy spojené s překladem apod.

³ běžným dnes v rabínském judaismu, viz např. NOSEK B. *Pirkej Avot. Výroky otců. Komentář*. Praha 1994, str. 9. Jde o zkratkové slovo vzniklé z prvních písmen názvů třech oddílů hebr. bible: Tóra (תורה), N-bíím (נביאים, Proroci), K-túbím (כתובים, Spisy). Nevývolává asociace ani na cosi starého, ani neživotného (zákon), a tím třeba zakázaného. Maimonides (148) nazýval Starý zákon podle počtu jeho knih výrazem „Čtyřiadvacítka“.

⁴ podle NOSEK op. cit. 182–184

Deuteronomistický kodex

Deuteronomistický kodex je samostatný text. Jeho počátek (Dt 12) i konec (Dt 26) představují určitý zlom, předěl v dosavadním textu Páté knihy Mojžíšovy. Lze jej rozdělit několika způsoby. Na základě rozsahu jednotlivých perikop a míry jejich vzájemné provázanosti v rámci jedné kapitoly lze Deuteronomistický kodex rozdělit zhruba na **dvě části**: Dt 12–21 (velké monotematické celky – perikopy) a Dt 22–26 (krátké perikopy).⁵ Každá část zároveň obsahuje **dva typy sdělení**: konstatování určené vyznavači o něm samém (ve 2. os. sg., případně o komunitě – v 2. os. pl.) a konstatování určené vyznavači o někom jiném (ve 3. os. sg.).

Deuteronomistický kodex má zvláštní **charakter**. Působí roztržštěným dojmem. Jeho charakteristickým rysem je velké množství perikop oddělených od sebe v hebrejském textu pomocí značek zvaných *stúma* (⌌). Není zcela jasné, podle jakých kritérií byly perikopy k sobě přiřazeny, kdo zákoník sestavil či zformuloval (zda Mojžíš, či neznámý vypravěč) ani kde a kdy vznikl. Na první pohled představuje **sbírku zákonů** (zákoník, resp. jeden ze zákoníků Tóry) různého původu⁶ formulujících jakási ochranná pravidla pro život Hospodinových vyznavačů v zaslíbené zemi neboli řád (normy) života Božího lidu v budoucnosti (na právo Hospodinovo a řád v Izraeli je v Deuteronomistickém kodexu kladen velký důraz). To znamená, že jde o text, který má být vnímán jako závazný a autoritativní, s rozměrem deklarace či jakési praústavy Izraele. „Zákony jsou jakýmsi vysvětlením nebo exegezí vztahu Boha k Izraeli; vysvětlují, jak je tento vztah artikulován. Příběh Izraele je příběhem lidu připojeného k Bohu zvláštním smluvním vztahem, tento vztah má své podmínky a požadavky ... specifikovány v právu...“ (BARTON, 143).

Deuteronomistický kodex je v Páté knize Mojžíšově zasazen do specifického kontextu: je orámován texty blízkými smluvním formulářům (Dt 4–11, 29, 32). Vzhledem k tomu, že celá Pátá kniha Mojžíšova má podobu smluvního protokolu⁷, tvoří v něm Deuteronomistický kodex **kérygmatický střed** (těžiště) Páté knihy Mojžíšovy neboli tzv. **jádro smlouvy**. Obecná ponaučení smluvních formulářů jsou v Deuteronomistickém kodexu vystřídána řešením konkrétních případů. Styl řeči Deuteronomistického kodexu je ovšem také osobní a oproti smluvním formulářům se nijak výrazně nemění. Snad jen v tom, že obsahuje – na rozdíl od ostatního textu Páté knihy Mojžíšovy – pouze dva citované Hospodinovy výroky, byť mnoho Hospodinových výroků z jiných částí Tóry připomíná⁸ v komentované či parafrázované podobě se zřejmým záměrem tyto výroky buď aktualizovat ve změněných podmínkách, nebo zobecnit bez ohledu na měnící se podmínky.

5 Skupiny textů, které mají společné obsahové nebo formální znaky, nalézáme v Dt 12, Dt 13, Dt 15 a Dt 16. Dt 14–16 popisuje znamení Hospodinova vyznavače; Dt 19–20 obsahuje ustanovení týkající se společnosti jako celku; Dt 22nn zaznamenává ustanovení týkající se chování jednotlivců; Dt 23,1–9,16–21 je charakteristické řadou prohibitiv; v Dt 23,22–26 se objevuje řada ustanovení začínajících spojkou וְ; Dt 24,6–25,18 je sbírkou prohibitiv a kazuistických právních ustanovení o lidském soužití (zákony lidskosti).

6 Podle G. v. Rada na základě zdůrazňování Šekemu (Dt 27) pocházejí některé části patrně ze severního Izraele. O severoizraelském původu Páté knihy Mojžíšovy viz KAISER (120nn). Jiní badatelé se zase domnívají, že jde o v exilu zpracovaná pravidla pro život v Izraeli po návratu z Exilu: BRAULIK: *Deuteronomium*, str. 133; OTTO (695).

7 Deuteronomistický kodex má „hodnotu dokladu smlouvy s Bohem vyhlášené Mojžíšem“. Jeruzalémská bible (291).

8 Takto připomínané Hospodinovy výroky jsou podkladem mnoha instrukcí Deuteronomistického kodexu.

Charakteristickým rysem Deuteronomistického kodexu

- jsou trojice paralelních perikop či výroků: Dt 13 (svůdce); 15,1–18 (odpouštění); 20,5–7 (návrat z boje); 22,9–11 (kombinace); 22,22–27 (soulož); 23,2–7 (zákaz vstupu); 24,17–22 (práva znevýhodněných);
- je poměrně velký počet soupisů neboli výčtů podobných faktů, jevů, předmětů nebo lidí v perikopách:

náboženská místa (12,2–3), oběti (12,6,11.17), lidé na okraji společnosti (12,12.18; 14,29; 16,11.14; 24,14.17.20.21; 26,12–13), vnitřek člověka (13,4; 26,16), příbuzní (13,7), kvalita Božího lidu (14,1–2; 26,19), čisté a nečisté pokrmy (14,4–21), kultické objekty (16,21–22), bohové (17,3), náboženské aktivity (18,10.11.14), to, co zabraňuje účasti ve svaté válce (20,5–8), kořist (20,14), pronárody (20,17), vlastnosti marnotratného syna (21,18.20), co vše je ztracené (22,3), kombinace (22,9–10), druhy nedovolené soulože (22,20–29), plody (23,25–26; 24,19–21), zákony (26,16–17).

Svéráz Deuteronomistického kodexu naznačuje i skutečnost, že část instrukcí a ustanovení nemá v ostatních knihách Tóry obdoby. A ty, které obdoby mají (jde zejména o rozpracování tzv. Knihy smlouvy – Ex 20–23), jsou formulovány s jinými důrazy. Deuteronomistický kodex totiž představuje pozoruhodný pokus staroizraelské komunity reinterpretovat starší tradici do nových podmínek,⁹ z něhož je poměrně zřetelné, že bere v úvahu možný společenský a náboženský vývoj národa a napomáhá mu způsobem přeznačování předchozího zákonodárství, či přímo aplikováním zákonů a Hospodinových výroků (instrukcí) do změněné situace (aktualizace). Způsob zpracování vybraných témat¹⁰ v jednotlivých perikopách se děje pokusem stanovit jakýsi princip, který je nejen třeba aplikovat na konkrétní případy, ale z něhož lze metodicky odvodit další aktuální způsob **reinterpretace** starších ustanovení. To vyplývá i ze zjištění, že jednotlivá ustanovení mají neobvykle promyšlenou strukturu, pracuje se s teologickými formulacemi¹¹, mnohé výrazy (fráze) se opakují, témata jednotlivých perikop varíují a sdělení je postupně rozvíjeno (upřesňováno, zobecňováno, rozšiřováno). Liturgické formulace pak Deuteronomistický kodex řadí mezi bohoslužebné, tj. při bohoslužbě užívané texty. Takové texty byly opakovaně a veřejně připomínány pro jejich **existenciální rozměr**: přinášely sdělení nezbytné pro přežití celé pospolitosti – v tomto případě o uspořádání neboli uvedení osobního i společenského života do řádu, tj. do souladu s řádem Hospodinovým. Odrážejí normativu ve způsobu života komunity je sice očekávaná, ale ne požadovaná. Je to o ní pouze konstatováno, neboť strůjcem tohoto řádu je Hospodin (nikoli komunita). To znamená, že Deuteronomistický kodex nepředkládá prioritně texty etického rázu (etika je zde prvkem druhotným, je spontánní odpovědí vyznavače na Hospodinovo působení). Proto jsou v Deuteronomistickém kodexu systematicky a opakovaně zdůrazňovány zejména tyto tři skutečnosti:

- Priorita Hospodinova jednání (zejména požehnání) před jednáním vyznavače. Hospodin je podnět, zdroj, subjekt vyznavačova chování, které proto smí být jako následek Hospodinova činu (slova) pouze konstatováno **v oznamovacím** (nikoli rozkazovacím či přacíím) **způsobu**.
- Soustavný zřetel vyznavače na prospěch jeho bratra (bližního) – ohleduplnost, vstřícnost, solidarita a sounáležitost jako princip, na němž je založeno fungování izraelské pospolitosti (Božího lidu). V centru pozornosti je dění uvnitř izraelské komunity (tedy vztah vyznavače a jeho bratra).
- Důraz na budoucí generaci a budoucnost obecně.

9 Buď jde o reinterpretační zákonů kultury kočovníků v zákony obyvatel trvale usazených v zemi, nebo v zákony judské či izraelské monarchie. Výjimkou nejsou ani přesahy do exilové kultury Judska.

10 Přestože se navazuje na knihu smlouvy, řada témat vůbec nepřichází ke slovu, např. Ex 20,22–26; 21,7–11.15.17.26–32.35–37; 22,1–3.5–6.18.27–29; 23,2–3.6.18.20–23.25–30, a ta témata, která ke slovu přicházejí, jsou zařazena do nových kontextů (pořadí instrukcí uvedené v Knize smlouvy se v Deuteronomistickém kodexu nerespektuje).

11 Formule jsou zvěstné zkratky, které třídí a fixují text.

Díke zákonů Deuteronomistického kodexu se tak vyznačuje výraznými parenetickými rysy: má motivační (povzbuzující) ráz. Deuteronomistický kodex je tedy víc než pouhý zákoník: blíží se homilii – kázání na zákon s katechetickým záměrem.¹²

Obraz Hospodínova (vyvoleného) lidu je v Deuteronomistickém kodexu definován způsobem mluvy, konkrétně tím, že se téměř nepoužívá rozkazovacího způsobu. Jednání Božího lidu (vyznaváče) se v podstatě posluchači (vyznaváči) jen oznamuje¹³, nikoli vyžaduje. To znamená, že vyznaváč (Boží lid) je výpovědí Deuteronomistického kodexu charakterizován, nikoli vyzván k jednání. Popisované jednání, tedy konstatování spontánní aplikace ochranných pravidel pro život v zaslíbené zemi, podtrhuje jedinečnost (výlučnost) Izraele, tj. **svébytné rysy pospolitosti** v kontrastu k původnímu obyvatelstvu Kenaanu. Takováto znamení se pak stávají vyznáním důvěry a příslušnosti k Hospodínu. Poznamenání Hospodínova vyznaváče Hospodínovými činy je patrné na způsobu jeho života, tj. na plnění Hospodínových příkazů vyznaváčem. Nepřehlédnutelný je zájem o znevýhodněné členy pospolitosti. Tvoří specifikum Deuteronomistického kodexu¹⁴. Výrazné **sociální rysy** Deuteronomistického kodexu potlačují, resp. zcela nahrazují kultické instrukce z Druhé, Třetí i Čtvrté knihy Mojžíšovy. Sociální (solidární) chování vyznaváčovo je založeno na jeho spontánním sebeomezení.

Vliv Deuteronomistického kodexu je registrovatelný v reformních opatřeních judského krále Jóšijáše (2Kr 23). Ta vykazují nápadnou spojitost s požadavky Deuteronomistického kodexu, který by na základě určitých analogií bylo možno považovat buď přímo za svitek zákona nalezený za krále Jóšijáše (2Kr 22,8–9), nebo za pozdější rozpracování tohoto svitku. Jak svitek, tak text Páté Mojžíšovy (resp. Deuteronomistický kodex) se totiž nazývají „knihou Tóry“¹⁵. Je-li Deuteronomistický kodex programem Jóšijášovy reformy, pak reforma představuje konkrétní příklad realizace (uskutečňování) instrukcí Deuteronomistického kodexu¹⁶ a Deuteronomistický kodex by bylo možno považovat za nejstarší část Páté knihy Mojžíšovy¹⁷.

12 PRUDKÝ: *Jak poznáme* (383).

13 Na rozdíl od běžného úzu překladatelské tradice se v následujícím výkladu budeme důsledně držet oznamovacího způsobu hebrejských imperfekt a perfekt. Pokusíme se tuto zvláštnost vysvětlovat jinak než jejím naroubováním na obecně zastávaný předpoklad, že v Deuteronomistickém kodexu máme před sebou etické texty. Spíše půjde o příklady hermeneutického charakteru, o vyznavačské, právní, parenetické a apologetické texty či modely přístupu ke skutečnosti.

14 Specifikem smluvních formulářů byla čistota uctívání výlučně Hospodina jako projev smluvní věrnosti vyznaváčovy.

15 2Kr 22,8; Dt 30,10; 31,26; Joz 1,8; 8,31–35. Nalezený svitek je však také nazýván *Knihou smlouvy* (2Kr 23,2.21; 2Pa 34,30), což jej propojuje i s Druhou knihou Mojžíšovou, resp. propojuje to *Knihu smlouvy* s Pátou knihou Mojžíšovou.

16 Naopak kontrastem ke zprávě o nalezení a předčítání knihy Tóry je počínání krále Jójakíma popsané v Jr 36.

17 Dt 1–11 by byl úvod, Dt 27–30 závěr Páté Mojžíšovy a Dt 31–34 závěr celé Tóry. Dt 12–26 nazývá BĀNDY (92) Deuteronomistický korpus či Pradeuteronomium. Podobně KAISER (124–125).

Dt 12

Způsobem oslovení posluchače jako Hospodínova vyznaváče¹⁸ navazuje celý Deuteronomistický kodex na předchozí smluvní formuláře (zejména v 12,1; viz níže) a formuluje úkol (program) chování Hospodínova vyznaváče v zaslíbené zemi. Počátek Deuteronomistického kodexu neboli Dt 12:

- obsahuje dvě přímé řeči (12,20.30). Obě jsou fiktivní a v podstatě nepatřičné, obě jsou samomluvy lidu a obě patří do (budou řečeny v) budoucnosti. Tyto přímé řeči dělí Dt 12 na tři části, což je v hebrejském textu zvýrazněno rozdělením pomocí *stúmy* (⌋) na tři perikopy (12,1–19; 20–28; 29–31).
- lze podle stylu řeči rozdělit na dvě části. V 12,1–12 je oslovena celá izraelská pospolitost v množném čísle; v 12,13–31 je osloven posluchač v čísle jednotném.
- je soustředěn kolem tří témat: „místa, které vyvolil Hospodin“ (formule vyvolení místa je v Dt 12 i v 14,22–26 velmi často opakovaná), „brány“ a jedení (variace na téma jedení obětí). Oproti 14,3–21, kde je také formulováno, co (jaké maso) vyznaváč nejí, se v Dt 12 (a také v Dt 15,19–23) pouze sděluje, co (jaké maso) jí.
- předjímá (ohlašuje, uvádí) **témata**, která pak budou dále v Deuteronomistickém kodexu rozvíjena či reflektována (všechna svým způsobem souvisejí s prvním tématem, tj. s distancí od cizích kultů a s jejich potlačením):

12,1–3 *rázně se rozejít s praxí obyvatel obsazeného území*¹⁹ – Dt 13; 14,1–2.21; 16,21–22; 18,9–13

12,5,11 *jméno*²⁰ – reflektuje 2Kr 23,27

12,5–7.11.18.20–25 *kde jíst neboli formule vyvolení místa* – 14,23–26; 15,20; 16,2.5–7.11.15–16 (17,8.10); 18,6–8 (26,2); 27,1–8

12,6 *prvorození* – 15,19–22

12,6.11.13.17.27 *oběti* – 15,19–21; 16,2–6; 17,1; 18,1–5; 27,5–8

12,6.11.17 *desátky* – 14,22nn; 26,12–15

12,6.11.17.26 *sliby* – 23,19.22–24

12,7.15 *požehnání* – 12,7.15; 14,24.29; 15,4.6.10.14.18; 16,10.15.17; 21,5; 23,6.21; 24,19; 26,15

12,7.15.17.20–25.27 *jedení* – 14,3–21, *kde se říká co jíst* – 15,19–23; 16,3–4; 18,1–2; 27,7–8

12,7.12.18 *jak jíst (radovat se)* – 14,26; 16,4.11.14–15; 26,11; 27,7–8

12,10 *kdy jíst* – 16,8–10.13

12,12.18–19 *lévíjec* – 14,27–29; 18,1–8; 21,5; 26,11 – *a další ohrožení lidé* – Dt 15; 16,11.14; 23,17; 24,17–22

12,12 *brány* (v pl., výjma 21,19; 22,15.24; 25,7) – 14,21.27–29; 15,7; 16,11.14.18; 17,2.5.8; 18,6; 23,17; 24,14; 26,12

12,13.19.30 *střežit se* – 15,9; 24,8

12,15.22 *gazela a jelen jako příklad (vzor) čistých živočichů* (stejně 15,22; 14,5) – 14,3–21

12,15.17.18.21 *jedení v branách* – 14,21.28–29; 15,22; 16,5

12,15.20–21 *touha duše (po masu)* – 14,26; 18,6

12,16.23–25 *krev* – 15,23; 17,8; 19,6.10.12.13; 21,8.9; 22,8

12,20.30 *vyznaváčův výrok* – 17,14 (výroky jiných 13,3.7.14; 15,16)

12,20 *odkaz na necitovaný Hospodínův výrok* – 15,6; 18,2; 20,17; 26,18–19

12,20 *hranice* – 16,4; 19,3.8.14

12,2 *duše* – 13,4.7; 19,6.11.21; 21,14; 22,26; 23,25; 24,6.7.15; 26,16; 27,25

12,28–29 *vztah k příkázáním* – 13,19; 15,5; 16,12

12,29–31 *nenapodobovat náboženskou praxi původních obyvatel* (viz 16,20–21; 20,18; 2Kr 17,11.33–34.40) – předjímá

Dt 13 a přímo na Dt 13 navazuje

12,31 *co má Hospodin v ohavnosti*²¹

18 Jde o konstatování, nejčastěji ve 2. os. sg. V Dt 12 je však střídavě oslovován jedinec a kolektiv (12,1.5.7.9.12–13.16–17), podobně jako např. v 19,19–21; 29,1–2.4.10.12–15. Přejechod z 2. os. pl. do 2. os. sg. je možno interpretovat jako aktualizaci a vtažení jedince do dění, přechod z 2. os. sg. do 2. os. pl. zase jako zobecnění.

19 Ohlašováno (předjímáno) je to již ve smluvním formuláři (7,25), ale podkladem je konstatování v Kultickém dekalogu (Ex 34,13). Realizace, tedy přímá odezva této instrukce, je popisována při Jóšijášově náboženské reformě (2Kr 23,14, resp. 23,4–14).

20 Jméno je prostředkem sebezjevení Hospodínova a výrazem jeho přítomnosti (v lidu 28,10). Pátá kniha Mojžíšova však svým způsobem Hospodínovu přítomnost demytizuje: Bůh je přítomen svým jménem: jméno je teologický korektiv představy masivní Hospodínovy přítomnosti (28,58) a vyjadřuje také vlastnictví (země a Izraele) i nadvládu.

21 7,25–26; 17,1; 18,12; 22,5; 23,19; 24,4; 25,15–16; 27,15 (13,15; 17,4; 18,9; 20,18; 23,8; 29,17; 32,16). Ohavnost zde vyjadřuje, že uvedený skutek (postoj) je neslučitelný s uctíváním Hospodina a že je třeba se od něj radikálně distancovat. Podobně: to, co Hospodín nenávidí (16,21–22), nebo to, co je zlé v Hospodínových očích (17,2).

Komentovaná struktura Dt 12

Nejvíce pozornosti je věnováno sdělení v oddílu 12,4–7, které je dalšími oddíly (nejen v Dt 12, ale i v perikopách „Desátky“ a „Prvorozenny“) postupně rozvíjeno, aplikováno a vysvětlováno. Každý následující oddíl upřesňuje neboli konkretizuje předchozí sdělení, a to buď celé, nebo jeho část.²² Jednotlivé motivy jsou v Dt 12 různě propojeny a provázány.

Dt 12,1 / Nadpis

„Toto jsou nařízení (směrnice) a práva (řády), které střežíte pro činění (abyste je činili) v zemi, kterou dává Hospodin, Bůh otců tvých, tobě za dědictví po všechny dny, které vy žijete na zemi.“

V čele soupisu toho, co vyznavač v zaslíbené zemi dělá (tj. v úvodu Deuteronomistického kodexu), neboli všem dalším pokynům nadřazena stojí věta, která obsahuje zásadní sdělení o významu a určení Deuteronomistického kodexu, tedy jakýsi nadpis (12,1). V něm je šest skutečností v tomto pořadí:

- a) **Název** (co to je) evokuje a možná²³ odkazuje k názvu celé Páté knihy Mojžíšovy²⁴: „toto jsou slova, která ...“ Tímto úvodem vytyčuje nový samostatný úsek Páté knihy Mojžíšovy, tj. přechod k jinému typu výpovědi: už to nejsou Mojžíšova slova²⁵, třebaže autoritu mají stejnou. Úvodní formulace „toto jsou směrnice“ se v Tóře totiž vyskytuje třikrát a vždy označuje směrnice²⁶ Hospodinovy (Lv 26,46; Nu 30,17), na které díky Deuteronomistického kodexu (Dt 12,1) patrně navazuje (jež evokuje). Taktéž fráze „nařízení (směrnice) a práva (řády)“ se v Tóře objevuje častěji a označuje směrnice a řády Hospodinovy²⁷. Deuteronomistický kodex jsou tedy **směrnice a řády**²⁸. Fráze „směrnice a řády“, která Deuteronomistický kodex uvádí (12,1) i uzavírá (26,16), představuje téma Deuteronomistického kodexu, jeho charakteristiku i obsah a mohla by být i jeho názvem. Vzhledem k tomu, že toto slovní spojení se v Páté knize Mojžíšově vyskytuje většinou ve smluvních formulářích²⁹, může Deuteronomistický kodex na „směrnice a řády“ navazovat, rozvíjet je a vysvětlovat. Výraz „směrnice“ (hebr. *choq*) označuje nařízení, pravidlo. Vzhledem k tomu, že je odvozen od slovesa ch-q-q („rýt“), byla směrnice patrně vyryta a označovala tak to, co bylo považováno za absolutně závazné, trvale platné a co tedy mělo být trvale uchováno v nezměněné podobě. Výraz „řád“ (hebr. *mišpat*) je odvozen od slovesa š-p-t – „soudit, prosadit právo, dopomoci k právu“³⁰. Označuje autoritativní výrok (právní předpisy) nastolující právo a zajišťující řád. Označuje však také soudní dvůr (25,1). Deuteronomistický kodex je tedy třeba vnímat jako sbírku trvale platných (závazných) normativů pro uspořádání společnosti, mnohdy přímo textů o soudcích, pro soudce a o soudu.
- b) **Adresát** (kdo, tedy komu je určen) není výslovně označen, ale zřetelně vyplývá ze způsobu oslovení (jde o přímou řeč ke konkrétním posluchačům). Adresátem Deuteronomistického kodexu je komunita Hospodinových vyznavačů (vy) a vyznavač sám (ty). V nadpisu se určení adresáta dvakrát mění: vy – ty – vy.

22 Řada oddílů, jejichž sdělení je postupně rozvíjeno: 12,4–7; 12,8–12; 12,13–14; 12,15–16; 12,17; 12,18; 12,19; 12,23–25; 12,28.

23 pořadím a tvarem slov, tj. ukazovacím zájmenem v plurálu (hebr. *elle*), výrazným podstatným jménem v plurálu se členem (zde duplikovaným) a vztažným zájmenem „který“ (hebr. *ašer*). Podobně začíná ještě 4,44, smluvní formulář v 28,69 a Mojžíšovo požehnání (33,1).

24 Zřetelně pak v 12,28; podobně 13,1.19; 15,5.15.

25 nejsou za Mojžíšova označena. Stejná formulace „Toto jsou nařízení (směrnice) a práva (řády), která...“ v 4,45 za Mojžíšova slova však označena je.

26 Výraz „směrnice“ se ovšem samostatně v Páté knize Mojžíšově vyskytuje častěji: 4,6; 6,24; 16,12; 17,19; 26,16.

27 Lv 26,46 a Dt 6,1. Že jsou od Hospodina, je zdůrazněno ještě v Dt 6,20.24 a 26,16.

28 hebr. *hachuqim v-hammišpatim*. Přesně na ně (také v pl. a se členem) se ptá syn otce, resp. zájem o ně je obsahem Dějinného kréda (6,20).

29 4,1.45; 5,1.31; 6,1.20; 7,11; 11,32. Deuteronomistický kodex začíná (12,1) stejně, jako předchozí smluvní formulář (11,32).

30 Patrně nejde o výroky soudců (rozsudky). Ty jsou v 17,11 označeny výrazem Tóra.

- c) **Zacházení** (co s ním dělají), očekávané jednání. Celá komunita (nejen jednotliví vyznavači) ony směrnice a řády střeží (hebr. š-m-r), tj. soustředí se na ně (má je trvale ve svém zorném poli).
- d) **Určení** (k čemu je). Směrnice a řády Deuteronomistického kodexu jsou určeny k uskutečňování, k realizaci (nejen k promyšlení). Jde tedy o praktické pokyny pro jednání.³¹
- e) **Prostor platnosti** aneb kde je třeba se na Deuteronomistický kodex soustředit. Směrnice a řády Deuteronomistického kodexu platí v Hospodinem slíbené a darované zemi. Tuto skutečnost, tedy fakt, že země již darovaná je, vyjadřuje tzv. formule darování. Ta formuluje předpoklad očekávaného vyznavačova jednání (prioritu činu Hospodinova před činy vyznavače)³². Pro Izrael naslouchající Mojžíšově řeči (kterou je Pátá kniha Mojžíšova) určují směrnice a řády Deuteronomistického kodexu chování v budoucnosti (popis budoucího jednání Božího lidu). Jde o instrukce pro život v nové, Hospodinem připravené (a darované) skutečnosti.
- f) **Délka platnosti** aneb jak dlouho se na Deuteronomistický kodex soustředit: stále (po všechny dny života na zemi). Platnost Deuteronomistického kodexu je neomezená (resp. omezená životem na zemi).

Dt 12,2–3 / O posvátném místě

Význam tohoto oddílu je zvýrazněn tím, že stojí v čele Deuteronomistického kodexu (a je tedy nadřazen ostatním pokynům podobně jako druhé přikázání v Desateru) a v závěru kapitoly je ještě tematicky duplikován (na oddíl 12,2–3 navazuje perikopa v 12,29–31). Konstatuje důkladné a naprosté zničení posvátných míst a kultických objektů na těchto místech³³ celou komunitou Hospodinových vyznavačů (v množném čísle). Podobné zprávy tvoří ve smluvních formulářích jádro smlouvy, a tedy spojnicí (navazovací bod) mezi smluvními formuláři (Dt 4–11) a Deuteronomistickým kodexem. Samo zničení posvátných míst původních (vyhlazených – 12,29) obyvatel představuje náboženskou reformu (destrukci předchozího náboženského systému). Důrazem na ni Deuteronomistický kodex programově začíná: startuje tak vyznavačovo reformní úsilí o obrodu vlastního kultu (viz např. reinterpretace kultických instrukcí v Dt 12 a 16), což nacházelo ohlas v době královské a zejména v době exilu.

Oddíl o likvidaci posvátných míst ohlašuje (předjímá) klíčové téma celého úvodu Deuteronomistického kodexu (Dt 12), jímž je **posvátné místo** (slovem „místo“ perikopa začíná i končí – je jím orámována). Na motiv posvátného místa pak kontrastně (12,2–3 versus 12,4–7) navazuje rozsáhlá reflexe místa, které se stává posvátné díky Hospodinovu vyvolení (12,4–26) a které není tak snadno dostupné, jako byla posvátná místa původních obyvatel. Jedno posvátné místo je třeba zničit, jiné hledat³⁴, neboli posvátná místa původních obyvatel musí být nahrazena místem, které si vyvolí Hospodin (o Hospodinově kultu rozhoduje jen Hospodin sám).

Dt 12,4–7 / Jádro sdělení

Jádro sdělení Dt 12 (12,4–7) je orámováno vyznáním „Hospodin je Bůh tvůj“ (12,4.7) a jeho tématem je **Hospodinem vyvolené místo**. Důležitější než místo samo je jeho charakteristika,

31 Podobně 4,1; 6,24; 7,11; 11,32; 17,19; 26,16. Obě slovesa, tedy střežit a činit je, jsou použita pouze pro a) „směrnice“, a to v 11,32 a 16,12; b) „řády“, a to v 7,12.

32 a současně předznamenává význam a funkci této formule dále v Deuteronomistickém kodexu, pro který je typická.

33 12,3. srov. podobně 7,5.25. Likvidace posvátných předmětů a míst z náboženských důvodů koresponduje s likvidací původních obyvatel z náboženských důvodů v perikopě „Města“ (20,17–18). Výčtem náboženských míst je paralelní s výčtem kultických objektů v 16,21–22, bohů v 17,3 a s výčtem náboženské činnosti v 18,10.11.14.

34 patrně tam, kde jsou lévijská kněží a soudce (17,8–9; 26,2–3). Vůči posvátnému místu je vždy třeba vyvinout určitou aktivitu. Další perikopy, které navazují na Dt 12 tématem místa, jehož vyvolil Hospodin: 14,23–24; 16,2.6.11; 17,8; 26,2.